

Nükleer Güvenlik ve Türkiye: Nükleer Kaçakçılık ile Başa Çıkma¹

Prof. Dr. MUSTAFA KİBAROĞLU
www.mustafakibaroglu.com

MEF Üniversitesi
Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü

Nisan 2015

Giriş

Batıdaki otoritelerin, özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nin algıladığı bir numaralı güvenlik tehdidi, nükleer terörizmdir. Bu tür bir ihtimali önlemek amacıyla, dünya liderleri terör örgütlerinin nükleer ve radyolojik maddelere erişmelerini önlemek için gerekli önlemleri tartışmak üzere 2010, 2012 ve 2014 yıllarında sırasıyla Washington D.C., Seul ve Hague'de bir araya gelmişlerdir.

Nükleer terörü önlemenin yollarından birisi, hassas ve tehlikeli maddelerin ele geçirilmesinden doğrudan ya da dolaylı olarak sorumlu olan kaçakçılık şebekelerinin üstesinden gelmektir. Avrupa ve Asya'nın kesiştiği noktada yer alan Türkiye, kaçakçılığa karşı verilen uluslararası mücadelede çok önemli bir role sahiptir. Türkiye'nin rolü, sadece daha güvenli ve daha emniyetli bir dünya düzeni sağlamak açısından değil, aynı zamanda kendi ulusal güvenliği açısından da önemlidir. Türkiye, uzun yıllardır terör saldırılarına maruz kalmıştır.² Hassas maddelerin, Türkiye'ye saldırıda bulunma kararlılığına sahip terör örgütlerinin eline geçmesi ihtimali,

¹ Bu çalışmanın İngilizce dilinde yazılan orijinal metni için, bkz: Mustafa Kibaroglu, "Nuclear Security and Turkey. Dealing with Nuclear Smuggling", in Sinan Ulgen (Ed.), *Nuclear Security: A Turkish Perspective*, EDAM & Nuclear Threat Initiative, İstanbul, 2015, pp. 77-94. Bu okuduğunuz eser EDAM tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir.

² Diğerleri arasında, ASALA ve PKK adlı iki terör örgütü, Türk sivillere, emniyet güçlerine ve diplomatlarına yapılan terör saldırılarının çoğundan sorumludur. Ermenistan'ın Kurtuluşu için Ermeni Gizli Ordusu (ASALA), 1970'lerde ve 1980'lerin başlarında, tüm dünyada 30'dan fazla Türk diplomatına ve vatandaşına suikastlar düzenlemiştir. Kürdistan İşçi Partisi (*Partiya Karkeren Kurdistan* - PKK), Türkiye'nin güneydoğusunda ayrılıkçı bir hareket yürütmüştür ve 1984'ten bu yana 40.000'den fazla insanın ölümünden sorumludur. Bu liste kapsamlı değildir, ancak bu konunun ayrı bir akademik çalışmada çok daha uzun ve derinlemesine ele alınması gereklidir.

sorumluluk sahibi bir devlet adamının hafife alamayacağı bir durumdur. Bu nedenle Türk makamları, en başından itibaren, nükleer ve diğer hassas maddelerin kaçakçılığının önlenmesine en üst düzeyde dikkat göstermişlerdir.

Türk hükümeti, dünya liderlerinin nükleer kaçakçılığa karşı birlikte hareket etmenin önemini kavramalarından uzun zaman önce, eski Sovyet cumhuriyetlerinden Orta Doğu'daki ve Doğu Asya'daki alıcılara hassas nükleer maddeler kaçırma teşebbüslerinin sayısının arttığı 1990'ların başlarında, önemli adımlar atmaya başlamıştır. Türkiye, Karadeniz ülkeleri ve Kafkaslar'da yürütülen kaçakçılık teşebbüslerinin bir çoğu, Interpol ile işbirliği yapan Türk güvenlik birimleri tarafından engellenmiştir.

Bu çalışmada ilk olarak, kitle imha silahlarını (KİS) ve bunların üretiminde kullanılan maddeleri ele geçirmeye teşebbüs etmiş olan devlet dışı aktörlerin varlığından söz edilerek, nükleer kaçakçılığın oluşturduğu tehdidin profili çizilecektir. Ardından, Türkiye'nin son yirmi yıl içinde nükleer kaçakçılık olaylarına ne ölçüde dahil olduğu ele alınacaktır. Bu alandaki uzmanlar, "Türkiye'nin ne kaynak ne de hedef ülke olduğunu, ancak Türkiye'nin çatışma bölgelerine yakınlığının, Avrupa ile Asya arasındaki stratejik konumunun ve teröre karşı yıllardır verdiği mücadelenin, KİS tehdidinin göz ardı edilemeyeceği görüşünü öne çıkardığını" teyit etmektedir.³ Bu çalışmada daha sonra, Türkiye'nin nükleer kaçakçılık ile mücadele etmek için aldığı ve dört temel kategoride gruplanabilecek önlemler verilecektir: (1) kurumlar arası işbirliğini ve eğitim ve öğretim faaliyetlerini geliştirmeye yönelik önlemler; (2) IAEA ile işbirliği içinde, Türkiye'nin anlaşma yükümlülüklerini yerine getirmeye ve uygulamaya yönelik önlemler; (3) nükleer silahların yayılmasının önlenmesini amaçlayan çok taraflı inisiyatiflere Türkiye'nin gönüllü katkıları ve (4) Türkiye'nin, nükleer kaçakçılık faaliyetleri ile mücadele etmek için tek başına ya da bölgedeki devletler ile birlikte yaptığı girişimler. Son olarak bu çalışmada, Türkiye'nin gelecekte neler yapabileceği konusunda tavsiyelerde bulunulacaktır.

³ http://www.egm.gov.tr/EN/Dkmanlar/2010_Ingilizce.pdf.

Nükleer Madde Kaçakçılığının Doğurduğu Tehdidin Profili

Soğuk Savaşın sona ermesiyle, uzun bir süre "hassas bir nükleer dengeye" dayanan stratejik bağlam son bulmuştur.⁴ Kalıcı bir barış elde edilmesi ve uluslararası istikrarın sağlanması, dünya politikasının merkez sahnesinde ortaya çıkan aktörlerin çoğalması nedeniyle daha zor bir hale gelmiştir. "Devlet dışı aktörler" adı verilen ve iç kaynaklı komuta, kontrol ve haberleşme yapıları geliştiren örgütler (yani çok uluslu terör örgütleri), uluslararası arenada etkili bir konuma gelmeye başlamıştır. Bu politik, yarı-askeri varlıkların ortaya çıkışı, uluslararası sistemin istikrarını bozmuş ve masum insanlara yapılan şiddetli saldırılar ile uluslararası barışı ve güvenliği tehdit eder hale gelmiştir.

Örneğin Japon Aum Shinrikyo tarikatı, Mart 1995'te Tokyo metrosundaki Sarin gazı saldırısı da dahil olmak üzere, uzun bir suç faaliyeti siciline sahiptir.⁵ Bu alandaki uzmanlar, söz konusu tarikatın, tıptan mühendisliğe, arkeolojiden doğa bilimlerine kadar çeşitli alanlarda çalışan bilim adamları ve uzmanları içeren dünya genelindeki bir şebekeden oluştuğuna inanmaktadır.⁶ Benzer şekilde Eylül 2001'de, dünya medyası New York'taki Dünya Ticaret Merkezine ve Washington, D.C.'deki Pentagon'a düzenlenen saldırılar hakkında bilgi verirken, farklı kişisel ve profesyonel geçmişlere sahip binlerce insanın katılımı ile bir çok ülkedeki küçük hücrelerden oluşan dünya genelinde bir şebeke oluşturmuş olan El Kaide adlı diğer bir devlet dışı varlık hakkında haberler ortaya çıkmıştır. El Kaide'nin kitle imha silahları geliştirmeye yönelik araçlar elde etme

⁴ Süper güçlerin rekabetindeki istikrarın, "hassas bir dehşet dengesinin" varlığına çok şey borçlu olduğuna inanılan ve adını, RAND Corporation'ın önde gelen bir stratejisti olan Albert Wohlstetter'in çalışmalarından alan dönemin (yani 1960'ların) terminolojisini kullanmak daha uygun olabilir. Bkz. Albert Wohlstetter, "The Delicate Balance of Terror," Philip Bobbitt, Lawrence Freedman ve Gregory F. Treverton (editörler), *US Nuclear Strategy: A Reader*, London: The Macmillan Press, 1989, s. 143-167.

⁵ Tarikatın adı, "nihai gerçek" anlamına gelmektedir. Söz konusu saldırıda, bir düzine insan ölmüş ve binlerce insan yaralanmıştır.

⁶ 1990'ların sonlarında, tarikatın bazı üyeleri, faaliyetlerini gizlemek amacıyla paravan şirketler kurmak yoluyla Avustralya'da uranyum madenleri satın alma teşebbüsleri sırasında tutuklanmıştır. Tarikatın diğer başka üyeleri ise, Afrika'da bir salgın devam ederken yapılan akademik bir toplantı sırasında bilimsel işbirliği kisvesi altında ölümcül Ebola virüsü elde etme teşebbüsleri sırasında tutuklanmıştır. Yazar, 1990'ların sonlarından bu yana dünya genelinde katıldığı uluslararası konferanslar ve seminerler sırasında sahadaki uzmanlar ile yaptığı konuşmalarını hatırlamaktadır.

çabaları, ABD askeri operasyonları sırasında Afganistan'da ele geçirilen bilgilere dayalı olarak belgelenmiştir.⁷

Daha yakın bir zamanda, diğer bir devlet dışı aktör olan "Irak ve Suriye İslam Devleti (İŞİD)", aşırı şiddet içeren eylemleri ile resme dahil olmuştur. İŞİD, uzun yıllardır düzensiz olan Suriye ve Irak ordularından ele geçirdiği askeri ekipmanlar ile, Irak ve Suriye'nin çatışmalarla dolu bölgelerinde hızla hareket etmiştir. İŞİD şu anda söz konusu iki ülkenin büyük kısımlarını kontrol etmektedir ve "İslam Devleti" adını verdiği kendi "egemenlik bölgelerinde" Şeriat düzeni ilan etmiştir. 2014 yazında İŞİD tarafından işlenen ve bazıları soykırım olarak nitelendirilebilecek suçların türlerine bakıldığında, söz konusu örgütün ele geçirmesi durumunda bu kitle imha silahlarını kullanması olasılığı hafife alınamaz.

Doğu Ukrayna'da faal olan milis grupları ya da yarı-askeri (paramiliter) birimler, kontrolleri altında bulunan bölgelerdeki silah ve cephane yığınlarından halihazırda elde etmiş olabilecekleri kabiliyetler ile, bölgesel ve uluslararası güvenlik için en az diğerleri kadar önemli bir tehdit oluşturmaktadır. Kiev'deki merkezi otoriteye karşı bir ayaklanmayı sürdürmedeki niyetlerinin ne olduğu ve - Rusya Federasyonunun tartışmasız desteği ile - talepleri için ne kadar bastıracakları ve bunun devam eden çatışmayı nasıl kızıştıracağı konusunda doğru bir değerlendirme yapmak zordur. Bu nedenle, bunların faaliyetlerine dikkat edilmesi gereklidir.

Devlet dışı aktörlerin listesi bunlarla sınırlı değildir ve radikal dinci ilkeleri savunanlardan ırkçı milis gruplarına kadar farklı amaçlara sahip gruplardan oluşmaktadır. Güvenlik analistlerinin devlet dışı varlıklara ilişkin temel endişesi, bu varlıkların - bilhassa kimyasal, biyolojik, radyolojik ve nükleer (CBRN) maddeler olmak üzere - her türlü silaha ve silah yapımında kullanılan maddelere erişme yetenekleridir. Bunun gerçekleşmesi durumunda, dünya üzerinde barış ve istikrarın korunması daha da zor bir hale gelecektir.

⁷ El Kaide'nin nükleer silah kabiliyeti elde etme çabalarına ilişkin bir tartışma için bkz. David Albright, "Al Qaeda's Nuclear Program: Through the Window of Seized Documents," *Special Forum No. 47*, 2002. http://oldsite.nautilus.org/archives/fora/Special-Policy-Forum/47_Albright.html.

Bunların ve dünya genelindeki diğer muhtemel terör örgütlerinin, sofistike silahlar üretmek için gerekli teknolojik ekipmanı ve bileşenleri barındıracak büyük tesisler kurabilecekleri egemenlik bölgelerine sahip olmadıkları dikkate alındığında, bu örgütlerin askeri kabiliyetleri iki yolla elde edilebilir: "örtülü savaş" ya da silah kaçakçılığı.

Birincisi, destekçi bir devlet, terör örgütlerinin lider kadrosuna ve militanlarına barınak, silah, cephane ve eğitim sağlayabilir, böylece söz konusu terör örgütünü, kendi siyasi amaçlarına ulaşmak için kullanabilir. Buna, askeri-stratejik çalışmalar literatüründe "örtülü savaş" adı verilir. Özellikle, iki taraflı ya da bölgesel ihtilafların tırmanarak iki nükleer süper güç arasındaki sıcak bir çatışmaya dönüşmesi korkusunun, bölgesel devletlerin rakiplerine karşı açıkça savaşa girme isteğini bastırdığı Soğuk Savaş döneminde, bazı ülkelerin bu tür stratejilere başvurduğu yolunda bilgiler mevcuttur.

Destekçi bir devletin bulunmaması durumunda, bir terör örgütünün askeri kabiliyet oluşturmasının ikinci bir yolu ise, bir kısmı örgütün kendi kontrolü altında olabilecek yasa dışı silah kaçakçılığı şebekesidir. Uyuşturucu, silah, cephane ve insan kaçakçılığını kontrol eden yasa dışı şebekelerin varlığı, tartışmasız bir gerçektir. Bu şebekelerin bazıları, temel motivasyonu büyük miktarda para ve güç elde etmek olan suç şebekeleri olarak kategorize edilebilir; diğerleri ise kendi politik ya da dinsel hedeflerine ulaşmak amacıyla terör faaliyetlerini desteklemek üzere özellikle oluşturulmuştur.

Batıda Orta ve Doğu Avrupa'yı, doğuda Sibiryaya ve Çin'i ve güneyde Ortadoğu'nun kuzey kesimlerini kapsayan Avrasya bölgesi, farklı kültürlere ve dolayısıyla farklı politik ilişki kümelerine sahip farklı uluslardan oluşmaktadır; bunların bazıları geçmişte ve bugün de birbirleri ile çatışma halindedir. Bir çok Avrasya ülkesinin cephaneliğinde, nükleer, kimyasal ve biyolojik silahların yanı sıra, her türlü hafif ve ağır konvansiyonel silah bulunmuştur. Bu silahlar, geniş kıtaya yayılmış binlerce tesiste ve depolama sahasında tutulmaktadır ve iddialara göre bunların bazıları geçmişte yeterince korunmamıştır ve muhtemelen günümüzde de korunamamaktadır.⁸ Bölgenin bu ve diğer özellikleri, yasa dışı çok uluslu şebekelerin, bunları bölgenin istikrarını

⁸ Oleg Bukharin ve William Potter, "Potatoes were guarded better," *The Bulletin of the Atomic Scientists* (Mayıs-Haziran 1995), Cilt 51, No. 3), s. 46-50.

bozabilecek silahların ve silahlarla ilgili maddelerin kaçakçılığı için kullanması için uygun kılmaktadır.

Nükleer Kaçakçılık Olaylarının Ortaya Çıkışı ve Gelişimi

On beş cumhuriyetten oluşan Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla merkezi otoritenin çöküşü, hassas ve tehlikeli nükleer malzemelerin tutulduğu nükleer santral ve araştırma reaktörleri, silah üretim tesisleri, malzeme depolama sahaları ve araştırma laboratuvarları gibi kritik öneme sahip tesislerde güvenlik açıklarına yol açmıştır. Eski Sovyetler Birliği'nin geniş topraklarına dağılmış olan bu tesislerin yüzlercesinde yeterli güvenlik ve emniyet önlemlerinin bulunmaması, organize suç şebekelerinin, kaçakçıların ve nükleer alandaki fırsatçı çalışanların söz konusu maddelere izinsiz erişime sahip olmasına olanak vermiştir.⁹

Başlangıçta nükleer madde kaçakçılığı vakaları genel olarak, kaçakçıların bir servet kazanma beklentisiyle eski Sovyet topraklarından taşıdıkları maddeler için alıcı bulmaya çalıştıkları Orta ve Doğu Avrupa'da görülmekteydi. Ancak Almanya, Polonya ve Çek Cumhuriyeti gibi ülkelerde alıcı kılığında giren polis yetkilileri, bu teşebbüslerin çoğunu önlemiş ve failerin tutuklanmasını sağlamıştı. Bu tutuklamaların bazılarında, önemli miktarlarda nükleer madde ele geçirilmişti, çoğu olayda ele geçirilen madde düşük oranda zenginleştirilmiş uranyumdu (LEU).

⁹ Kitle İmha Silahı stoklarının ve ilgili tesislerin güvenliği ve emniyeti ile ilgili olarak eski Sovyet bölgelerinde ortaya çıkan sorunlarla başa çıkmak için Amerika Birleşik Devletleri'nin gösterdiği çabaların ayrıntılı bir açıklaması için, bkz. James E. Goodby *ve ark.*, *Cooperative Threat Reduction for a New Era*, Washington, D.C.: Center for Technology and National Security Policy, National Defense University, Eylül 2004.

http://www.nti.org/media/pdfs/CooperativeThreatReductionForANewEra.pdf?_id=1323825759; George Perkovich *ve ark.*, *Universal Compliance: A Strategy for Nuclear Security*, Washington, D.C.: Carnegie Endowment for International Peace, Mart 2005. <http://carnegieendowment.org/2007/06/20/universal-compliance-strategy-for-nuclear-securitywith-2007-report-card-on-progress-org/.les/UC2.FINAL3.pdf>; Robert J. Einhorn ve Michele A. Flournoy, editör, *Protecting against the Spread of Nuclear, Biological, and Chemical Weapons: An Action Agenda for the Global Partnership*, 4 cilt, Washington, D.C.: Center for Strategic and International Studies, Ocak 2003. <http://csis.org/publication/protecting-against-spread-nuclear-biological-and-chemical-weapons>. Matthew Bunn ve Anthony Wier, *Securing the Bomb 2004: An Agenda For Action*, Cambridge, Mass., ve Washington, D.C.: Project on Managing the Atom, Harvard University. http://www.nti.org/media/pdfs/Securing_The_Bomb_2004.pdf?_id=1317161710. Ayrıca, Nuclear Threat Initiative web sitesine bakınız, <http://www.nti.org/cnwm>.

Eski Sovyetler Birliği'nde nükleer kaçakçılığın yayılmasına ilişkin ilk vakalar, Ekim 1992'de Podolsk, Rusya'daki Luch Bilimsel Üretim Birliği'nden yaklaşık 1,5 kilogram yüksek oranda zenginleştirilmiş uranyumun (HEU) çalınması ile ilgiliydi. 1992 ile 1995 yılları arasında Avrupa'daki polis teşkilatları, Almanya'da Münih, Tengen ve Landshut, Litvanya'da Vilnius ve Çek Cumhuriyeti'nde Prag gibi şehirlerde 10 kadar teşebbüse engel oldu. Rusya'da ise, Andreyeva Guba'daki donanma üssü depolama tesisi ile Sevmorput'taki askeri tersanedeki olaylar gibi bazı teşebbüsler yaşandı.¹⁰

Bir dizi nedenden dolayı, nükleer maddelerin Avrupa üzerinden yasa dışı transferi teşebbüslerinin bir çoğu amaçlarına ulaşmada başarısız olmuştur. Bu nedenlerden birisi, Avrupa polis teşkilatlarının bu tür maddelerin doğu komşularından potansiyel akışı ile başa çıkmak için hazırlıklı olmasıdır.¹¹ İlginçtir ki, kaçakçılık davalarından gelen belgeler, kaçakçılarının profilinin büyük farklılıklar gösterdiğini ortaya koymaktadır. Örneğin bir yanda, bir gecede bir servet kazanmak isteyen, ancak hassas nükleer maddelerin kaçakçılığı konusunda hiç bir deneyimi olmayan nükleer alandaki fırsatçı çalışanlar vardır. Öte yanda, iyi organize olmuş, ancak yine hassas nükleer maddelerin kaçakçılığı konusunda hiç bir deneyime sahip olmayan kaçakçılık şebekeleri vardır.¹² Mahmut Cengiz'e göre, teknoloji, polis çalışmaları için kritik öneme sahip bir tamamlayıcı olmaya devam etmektedir. Dr. Cengiz, kaçakçıları iki gruba ayırmaktadır: "iyi bağlantılara sahip profesyoneller ve küçük suçlular; çoğu kez bunların ilki, kurye olarak kullanmak üzere ikincileri işe almaktadır."¹³ Dr. Cengiz ayrıca, profesyonel kaçakçıların tarayıcılardan kaçmak için bağlantılarını ve rüşveti kullanabileceklerini, ancak teknolojinin bir amatörünü yakalayabileceğini ya da caydırabileceğini

¹⁰ Bunların ve 1990'lardaki diğer önemli yasa dışı nükleer madde kaçakçılığı olaylarının bir açıklaması için, bkz. William Potter ve Elena Sokova, "Illicit Nuclear Trafficking in the NIS: What's New? And What's True?" *Nonproliferation Review* (Yaz 2002), Cilt 9, No. 2, s. 112-120.

¹¹ Lyudmila Zaitseva, "Illicit Trafficking in the Southern Tier and Turkey since 1999: A Shift from Europe?" *The Nonproliferation Review* (Güz/Kış 2002), Cilt 9, No. 3, s. 168.

¹² A.g.e.,

¹³ Mahmut Cengiz, "Smuggling of Nuclear Materials in the Former Soviet Union," *Turkish Journal of Police Studies*, Cilt 13, No. 1, s. 25-50. Dr. Cengiz, Amerika Birleşik Devletlerindeki George Mason Üniversitesinde doktora çalışmaları yapmış olan bir Türk polis yetkilisidir.

belirtmektedir.¹⁴ Bu nedenle kaçakçılar, alıcı kılığına giren ve kendilerini tutuklayan gizli görevdeki ajanların işini kolaylaştıran bir çok hata yapmışlardır.

Orta ve Doğu Avrupa'dan nükleer madde kaçakçılığı yapma teşebbüslerinin sayısının azalmasının ikinci bir nedeni, nükleer maddeleri gizlice nükleer silahlar ya da basit patlayıcı radyolojik cihazlar yapmak gibi bir dizi amaç için kullanabilecek potansiyel alıcıların Avrupa'da bulunmamasıdır. Buna ek olarak, arttırılmış güvenlik önlemleri ile 1990'ların başlarında Avrupa sınır geçişlerinde kurulan radyasyon dedektörleri gibi yüksek teknolojiye sahip cihazlar da, kaçakçılık şebekelerini, faaliyetlerini Avrupa'dan Kafkaslar ve Orta Doğu bölgelerine kaydırmak zorunda bırakmıştır.

Ermenistan ile Azerbaycan arasındaki Dağlık Karabağ çatışması, Gürcistan'ın Osetya ve Abhazya bölgelerindeki artan gerilimler ve Ağustos 1990'da Kuveyt'in işgal edilmesini takip eden Körfez Savaşı sonrası Irak da dahil olmak üzere, Soğuk Savaş sonunda Kafkaslar ve Orta Doğu'da ülke içi ve ülkeler arası çatışmalar patlamıştır. Bu çatışmalar, Avrasya bölgesindeki karışıklık ve istikrarsızlıktan yararlanan mevcut Avrasya kaçakçılık şebekelerine yardımcı olmuştur. Bu bölgede sınır kontrollerinin geleneksel olarak çok gevşek olduğunu belirtmek önemlidir. Bu nedenle, kaçakçıların tutuklanması riski önemli ölçüde daha düşük olmuştur ya da böyle bir risk hiç söz konusu olmamıştır.

Tüm bu etkenler, söz konusu kaçakçılık teşebbüslerinin odak noktasını Güneydoğu Avrupa, Karadeniz, Kafkaslar ve Orta Doğu'nun kuzey katmanındaki ülkelere doğru kaydırmıştır. Nükleer kaçakçılık faaliyetlerinin hız kazandığı bölgelerin merkezinde yer alan Türkiye'nin, kaçakçılık şebekelerinin bir geçiş güzergahı olarak tercih ettiği topraklardan biri haline geldiğini söylemeye gerek yoktur.

Türkiye'yi İlgilendiren Nükleer Kaçakçılık Faaliyetlerinin Boyutu

Türkiye'deki ilk nükleer kaçakçılık olayına ilişkin haberler, medyada Ekim 1993'te yer almıştır.¹⁵ Ancak bu olayların bazılarını alıntılamaadan önce, Türkiye'deki kaçakçılıkla mücadele tutuklamaları sırasında ele geçirilen nükleer maddelerin miktarı ile ilgili

¹⁴ A.g.e.,

¹⁵ "Atom Bombası Operasyonu (Atomic Bomb Operation)," *Milliyet*, 6 Ekim 1993, s. 1.

olarak, medyada yer alan haberler ile Türk makamlarının verdikleri bilgiler arasında önemli farklılıklar olduğu belirtilmelidir.

Örneğin, 5 Ekim 1993 tarihinde, Türk polisinin, bir Türk profesörden 2,5 kg Rus uranyumu satın almaya teşebbüsünde buldukları iddiasıyla dördü İranlı olmak üzere sekiz kişiyi tutukladığı haberi verilmiştir.¹⁶ Söz konusu olayda ele geçirilen nükleer maddenin tam miktarı ise 2,49 gram, yani medyada belirtilen miktarın gerçekte binde biridir.¹⁷ Zamanın İstanbul Emniyet Müdürlüğü Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Dairesi (KOM)¹⁸ Başkanı olan Salih Güngör'e göre, Rus "ziyaretçiler" uranyumu Türkiye'ye taşımış ve burada Türk uyruklu kişilere satmışlardır. Türk polisi dört İranlının İran gizli servisi ile bağlantılı olup olmadığını tespit etmeye çalışırken, İran'ın İstanbul Konsoloslugu'ndan bir yetkili, İran devletinin olayla hiç bir ilgisi olmadığını ifade ederek iddialara yanıt vermiştir.¹⁹ Uranyumun, gramı 40.000 dolar karşılığında satılacağı da bildirilmiştir. Türkiye Atom Enerjisi Kurumunun (TAEK) Çekmece Nükleer Araştırma Merkezinde analiz edilen uranyumun, yüzde 2,5-3,5 oranında zenginleştirilmiş olduğu tespit edilmiştir. Çekmece Nükleer Araştırma Merkezinin Başkan Yardımcısı Erol Barutçugil, kaçırılan uranyumun düşük oranda zenginleştirilmiş uranyum olduğunu ve nükleer silah yapımında kullanılamayacağını açıklamıştır.²⁰

Benzer şekilde, Temmuz 1994'te Türk polisinin yedi Türk şüpheliyi göz altına aldığı ve 12 kg (26,45 libre) uranyuma el koyduğu bildirilmiştir. Bu olayda da ele geçirilen nükleer maddenin tam miktarı ise 12,38 gram, yani basında belirtilen miktarın yine binde biridir.²¹ 853 milyon dolar değerinde olduğu belirtilen uranyumun, eski Sovyetler

¹⁶ Aynı zamanda bir işadamı olan Prof. Pınar Bakır, sorgulamalar sırasında, el konulan 2,5 gram uranyum-238'in Cessna tipi bir uçakla Hartenholm'dan Türkiye'ye kaçırıldığını kabul etmiştir. Bkz. "Take-Off Permit for Nuclear Smugglers," *Focus*, 15 Mayıs 1995, s. 12.

¹⁷ Kaynak, bu çalışmanın ilk taslağını gözden geçirme nezaketini gösteren ve kimliklerinin belirtilmesini istemeyen üst düzey TAEK yetkilileri ile yapılan bir telefon görüşmesidir. 12 Eylül 2014. İstanbul.

¹⁸ KOM, Emniyet Genel Müdürlüğü'nün "Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Dairesi" için kullanılan kısaltmadır.

¹⁹ İlhan Tıncı, "İran Elçilik Yetkilisi, Uranyum Ticareti Bağlantısını Reddetti," *Türkiye*, 7 Ekim 1993, s. 7.

²⁰ "'Key Man' in Smuggling Operation Identified," *Proliferation Issues*, 17 Kasım 1993, orijinal kaynak: *Milliyet* (İstanbul), 7 Ekim 1993, s. 16.

²¹ TAEK yetkilileri ile telefon konuşması. 12 Eylül 2014. İstanbul

Birliği'ndeki belirtilmemiş bir ülkeden Türkiye'ye sokulduğu da bildirilmiştir.²² Bu olayların bazılarında ele geçirilen maddelerin gerçek miktarlarındaki tutarsızlıklar dikkate alındığında, bunların parasal değerlerine ilişkin rakamların da abartılmış olması son derece muhtemeldir.

28 Şubat 1997 tarihinde bildirilen diğer bir olayda bir Türk vatandaşı, sivil bir polis memuru tarafından, Türkiye'nin kuzeybatısındaki Edirne ilinde bulunan İpsala'da, yaklaşık 800.000 dolar değerindeki 509 gram "uranyum cevheri" ile tutuklanmıştır. Medya yine yanlış bir haber yapmış ve ele geçirilen madde aslında doğal uranyum iken, uranyum cevheri olduğunu bildirmiştir.²³ Bu olayla ilgili olarak Ankara'da da iki kişi tutuklanmıştır. Polis tarafından sorgulanan failler, uranyumu Gürcistan'dan satın aldıklarını kabul etmişlerdir. Çekmece Nükleer Araştırma Merkezi'ndeki kaynaklara göre, uranyumun türü işlenmemiş uranyumdu ve stratejik herhangi bir öneme sahip değildi.²⁴

Medyanın Türkiye'de ele geçirilen nükleer maddelerin tam miktarlarını yanlış bildirmesine ek olarak, TAEK yetkilileri, bildirilen bazı olayların aslında hiç meydana gelmediğini ve medya kuruluşları tarafından uydurulduğunu belirtmişlerdir. Örneğin, 8 Eylül 1998 tarihinde, *The Moscow Times* gazetesinde Türk polisinin Rusya'dan kaçırılan ve silah üretimi için kullanılabilir 4,5 kilogram "aktif olmayan" uranyum ve altı gram "aktif" plütonyum ele geçirdiği haberi verilmiştir. İki eski Sovyet cumhuriyeti vatandaşı dahil olmak üzere sekiz kişinin tutuklandığı bildirilmiştir.²⁵ 28 Eylül 1998 tarihinde, zamanın TAEK başkanı Prof. Dr. Cengiz Yalçın, Eylül 1998'de Türkiye'de plütonyum ele geçirildiğine ilişkin basında çıkan haberleri kesin bir dille reddetmiştir. TAEK başkanı

²² "Seven Detained in Turkey With Uranium Haul," *Reuters*, 22 Temmuz 1994. Bkz. *Reported Nuclear Trafficking Incidents Involving Turkey* Selected Abstracts: 1993-1999*.

<http://cns.miis.edu/wmdme/flow/turkey/abslist.htm>. Ayrıca bkz.

<http://www.nti.org/analysis/articles/seven-detained-turkey-uranium-haul/>

²³ TAEK yetkilileri ile telefon konuşması. 12 Eylül 2014. İstanbul. Ancak bu maddein ne tür doğal uranyum olduğu ve uranyum oksit mi, metal mi yoksa UF6 mı olduğu konusunda herhangi bir bilgi verilmemiştir.

²⁴ "509 gram işlenmemiş uranyum ele geçirildi," *Sabah*, 5 Mart 1997.

<http://arsiv.sabah.com.tr/1997/03/05/f18.html>.

²⁵ Bkz. "Turkish Police Arrest Uranium Smugglers," *BBC World News*, 7 Eylül 1998,

<http://news.bbc.co.uk>. Ayrıca bkz. <http://www.themoscowtimes.com/news/article/turks-hold-8-for-smuggling-nuclear-matter-out-of-russia/285403.html>

Yalçın, "Türkiye'de hiç plütonyum ya da yüksek oranda zenginleştirilmiş uranyum (HEU) bulunmadığını" ısrarla belirtmiştir.²⁶ TAEK yetkilileri, böyle bir olayın hiç bir zaman meydana gelmemiş olduğunu yakın zamandaki bir telefon görüşmesinde de teyit etmişlerdir.²⁷

1990'ların sonları ve 2000'lerin başlarında, Kafkaslar'da nükleer madde kaçakçılığı teşebbüslerinin yoğunlaşması sonucunda, bölgedeki nükleer madde kaçakçılığının boyutu konusunda Batı dünyasının, bilhassa Amerika Birleşik Devletlerinin duyduğu endişe artmıştır. Douglas Frantz, *New York Times* gazetesinde yayınlanan makalesinde, Amerika Birleşik Devletlerinin bu gelişmelere, Kafkaslar bölgesindeki bir kaç ülkeye milyonlarca dolar değerinde tespit ekipmanı göndererek karşılık verdiğini öne sürmüştür.²⁸ Frantz'a göre, ABD yönetimi ayrıca yasa dışı nükleer madde sevkiyatlarını tespit etmeyi öğrenmeleri için sınır muhafızlarına eğitim sağlamış ve nükleer tesisler ile havaalanlarındaki güvenliğin iyileştirilmesine yardımcı olmuştur. Bir kaç kaçakçılık olayında bomba yapmak için kullanılacak madde söz konusu olmuştur; bugüne dek silah yapmak için uygun madde kaçakçılığı konusunda başarılı olmuş bir teşebbüs bilinmemektedir. O zamanlar, artan olay sayısı ve sevkiyatların sadece bir kısmının engellenebildiği yolundaki güçlü inanış, ABD'deki kaygı düzeyini arttırmıştır. Gevşek sınır kontrolleri ile gümrük yetkililerinin rüşvete karşı zayıflığı, söz konusu endişeleri daha da ağırlaştırmıştır. Frantz makalesinde, Uluslararası Atom Enerjisi Ajansının (IAEA) Eylül 2001'de, "teyit edilmiş nükleer kaçakçılık vakası sayısının dünyanın geri kalanında düştüğünü ancak Türkiye, Kafkaslar ve Orta Asya'da arttığını gösteren" rakamlar sağladığını belirtmiştir. Ajansa göre, 1993'ten 1995'e kadar 104 vakadan sadece 4 tanesi bu bölgede yaşanırken, 1996'dan 2001'e kadar dünya genelindeki 72 vakadan 16 tanesi bu bölgede meydana gelmiştir.²⁹

1993 ile 2002 yılları arasında, Türkiye'de yaşanan ve Nükleer Kaçakçılık, Hırsızlık ve Yetim Radyasyon Kaynakları Veri Tabanı (DSTO) tarafından kaydedilen 27 radyoaktif

²⁶ A.g.e.,

²⁷ TAEK yetkilileri ile telefon konuşması. 12 Eylül 2014. İstanbul

²⁸ Douglas Frantz, "Nuclear Booty: More Smugglers Use Asia Route," *The New York Times* 11 Eylül 2001. <http://www.personal.umich.edu/~sanders/214/other/news/091101NuclearBooty.html>.

²⁹ A.g.e.,

madde ele geçirme olayının 25 tanesi polis ve istihbarat operasyonları sonucunda, sadece iki tanesi ise gümrük kontrolleri sonucunda gerçekleşmiştir. Daha sonraki üç yıl içinde Türk makamları 48 kaçakçılık olayı kaydetmiştir; bunların bir tanesi hariç hepsi, ülkenin Gürcistan ve Irak sınırlarındaki yeni donanımlı kontrol noktalarındaki radyasyon kontrollerinde tespit edilmiştir. Bu vakaların çoğu, ülkeye getirilen hurda metal içinde bulunan radyoaktif kaynaklar ya da kirlenmiş madde ile ilgilidir.³⁰

TAEK yetkilileri, medyanın ele geçirilen nükleer maddelerin miktarına ilişkin gerçekleri ve rakamları yanlış verdiği önceki vakalarda olduğu gibi, nükleer kaçakçılık vakası olarak rapor edilen olayların sayısının neden söz konusu dönemde gerçekten yaşanan olaylardan önemli ölçüde daha fazla olduğu konusuna da açıklık getirme ihtiyacı hissetmişlerdir. Türk makamları, 1991'deki birinci Körfez Savaşının ardından, metal sektöründe faaliyet gösteren özel Türk şirketlerinin ve tüccarların, çeşitli kullanım amaçları ve uygulamalar için Irak'tan önemli miktarlarda hurda metal ithal ettiklerini belirtmektedir. İthal edilen hurda metalin bir kısmı, bir şekilde radyolojik madde ile kirlenmiş durumdadır. Örneğin, Saddam döneminde nükleer tesislerde kullanılan çelik kaplar, uranyum ile kirlenmiştir. Benzer şekilde, Irak'ın cephaneliğinde bulunan - savaş sırasında tahrip edilen, savaş sonrasında IAEA ve UNSCOM³¹ denetçileri tarafından sökülen ya da ülkedeki kaos sırasında insanlar tarafından yağmalanan - füzelerin motorları, kirlenmiş madde ile bir şekilde karışmıştır. Bu nedenle, Irak'tan gelen ve radyolojik madde ile kirlenmiş olan bazı hurda metal sevkiyatları, nükleer kaçakçılık vakası olarak kategorize edilebilecek kadar önemli miktarlarda radyolojik madde içerip içermediklerini tespit etmek üzere kapsamlı muayene için Türk-Irak sınırındaki gümrük yetkilileri tarafından incelenmiştir.

Yıllar içinde bu tür vakaların sayısının artması ve Birleşmiş Milletler'in silahların yayılmasına ilişkin endişeleri nedeniyle, Türkiye 2005 yılında Irak'tan hurda metal

³⁰ Uluslararası Atom Enerjisi Ajansının (IAEA), *IAEA Yasa dışı Kaçakçılık Veri tabanı (ITD)*, Üç Aylık Raporlar, 2003–2005.

³¹ Birleşmiş Milletler Özel Komisyonu (UNSCOM), Irak'ın kitle imha silahlarının ve balistik füze kabiliyetinin "imhası, sökülmesi ya da zararsız kılınması" amacıyla, 3 Nisan 1991 tarihli ve 687 sayılı BM Güvenlik Konseyi Kararı ile oluşturulmuştur.

ithalatını durdurmuştur.³² Türk hükümetinin kararı, Türk Genelkurmay Başkanlığı, Savunma Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Çevre ve Ormancılık Bakanlığı, Jandarma, Milli İstihbarat Teşkilatı, Emniyet Genel Müdürlüğü, Gümrük ve TAEK'ten temsilcilerin katılımıyla Dış Ticaret Müsteşarlığı'nda yapılan istişare toplantıları sonucunda alınmıştır. Türkiye, Irak'tan doğrudan hurda metal ithalatlarını yasaklamanın yanı sıra, Irak menşeli hurda metallerin Türkiye yoluyla diğer ülkelere geçişini ve Irak menşeli hurda metallerin üçüncü ülkelerden dolayı ithalatını da yasaklamıştır.³³

2000'lerin başlarında, sadece iki gümrük noktasında radyoaktif maddeleri tespit edebilecek sistemler mevcuttu ve bunların ikisi de Amerika Birleşik Devletleri tarafından hibe edilmişti. Tespit cihazlarının bulunmadığı yerler, gözle yapılan incelemelere güvenmekteydi; bir kilogram plütonyumun meşrubat kutusu büyüklüğünde bir kaba saklanabileceği dikkate alındığında, bu da zor bir işti. 20 Ocak 2009 tarihinde, TAEK ve Gümrük Müsteşarlığı, nükleer kaçakçılığa karşı bir önlem olarak sınır geçişlerine tespit cihazları kurulmasına ilişkin bir protokol imzalamışlardır. Bu protokolda, radyasyon ölçüm sistemlerinin kurulması ve işletilmesinden eğitime ve TAEK ile gümrükler arasında bilgi alışverişine kadar kapsamlı bir işbirliği öngörülmektedir.³⁴

Şu anda 48 sınır kapısında, TAEK tarafından İstanbul Çekmece'deki ve Ankara Sarayköy'deki araştırma merkezlerinde üretilen tespit sistemleri mevcuttur. Bu tespit sistemleri, acil durumlara mümkün olan en kısa sürede müdahale etmek amacıyla TAEK tarafından çevrimiçi olarak izlenmektedir. Dahası, Türk metal sektöründe faaliyet gösteren 150'den fazla özel şirket, radyasyon ile kirlenmiş olabilecek ve dolayısıyla çalışanları için sağlık risklerine ve makinelerinde hasara neden olabilecek istenmeyen

³² TAEK yetkilileri ile telefon konuşması. 12 Eylül 2014. İstanbul

³³ 28 Haziran 2005 tarihinde Ankara'da yapılan koordinasyon toplantısında alınan kararın uygulanmasına yönelik olarak 6 Temmuz 2005 tarihinde Gümrük Müsteşarlığı tarafından yayımlanan Genelge (No: B.02.1.GÜM.0.06.00.19.570.16).

³⁴ "Nükleer madde kaçakçılığı ile mücadele", *Milliyet*, 20 Ocak 2009.
<http://www.milliyet.com.tr/nukleer-madde-kacakligi-ile-mucadele/ekonomi/ekonomidetay/20.01.2009/1049542/default.htm>

atıkları hurda metallere ayırmak amacıyla, TAEK'ten söz konusu tespit sistemlerini satın almışlardır.³⁵

Ocak 2001 ile Aralık 2005 tarihleri arasında, DSTO veri tabanında, INTERPOL ve FBU tanımlarına uyan ve organize suç ile bağlantılı olan toplam 40 kaçakçılık vakası belirlenmiştir.³⁶ Söylentilere göre, bu vakaların sadece bir tanesi Türkiye'de gerçekleşmiştir ve iki Türk vatandaşı ile ilgilidir.³⁷ Ocak 2006 ile Aralık 2012 tarihleri arasındaki dönemde, Türk polisinin yetki alanında herhangi bir tehlikeli (yani kimyasal, biyolojik, radyoaktif ya da nükleer) madde kaçakçılığı kaydedilmemiştir. Türkiye Atom Enerjisi Kurumu, 2006 yılından önce ele geçirilen maddelerin herhangi bir maddi değere ve nükleer silah yapımında kullanılabilecek niteliklere sahip olmadıklarını belirtmiştir.³⁸ Kaçakçılığı yapılan bu maddelerin "dolandırıcılık" amaçları için üçüncü taraflara pazarlandığı ya da radyoaktif olduklarının iddia edildiği olaylar, sıklıkla tehlikeli maddeler kaçakçılığı alanındaki soruşturmaların konusu olmuştur. Bu olayların çoğunda, endüstri alanında kullanılan selenyum ya da osmiyum, hatta yılan zehri ya da kırmızı cıva olduğu iddia edilen maddeler pazarlanmıştır. Bu maddelerle uğraşan makamlardan elde edilen analiz raporlarından, bu maddelerin Türk Ceza Kanunu'nun 174ncü maddesinde tanımlanan kimyasal, biyolojik, radyoaktif ya da nükleer maddeler olmadığı anlaşılmaktadır. 2009 yılında, tehlikeli maddelerin kaçırılması ile ilgili altı olay,

³⁵ Üst düzey TAEK yetkilileri ile telefon görüşmesi. 12 Eylül 2014. İstanbul

³⁶ FBI, organize suçları genel olarak "bir şekilde biçimlendirilmiş bir yapıya sahip olan ve birincil amacı, yasa dışı faaliyetler yoluyla para kazanmak olan herhangi bir grup" olarak tanımlamaktadır. Bkz. Federal Soruşturma Bürosu, "FBI Sözlüğü," FBI.gov, Zaitseva "Organized Crime, Terrorism and Nuclear Trafficking" çalışmasında alıntılanmıştır, *Strategic Insights* (Ağustos 2007), Cilt VI, No. 5. s. 5. 1998 yılında üye ülkelerin INTERPOL Genel Meclisi tarafından kabul edilen tanımda, 'ulusal sınırlara bağlı olmadan, kâr üretme birincil amacıyla devam eden yasa dışı bir faaliyet ile uğraşan herhangi bir kuruluş ya da insan grubunun' organize suç teşkil ettiği belirtilmektedir. Bkz. "The Problem of Definitions", basıldığı yer Monograph No. 28: Organized Crime in South Africa, Ağustos 1998, Zaitseva, "Organized Crime, Terrorism and Nuclear Trafficking" çalışmasında alıntılanmıştır, s. 5.

³⁷ 2001 ile 2005 yılları arasında, ülkelere ve nükleer kaçakçılık olaylarında organize suç ile birlikte çalıştıklarından şüphe edilen kişilerin uyruklarına ilişkin verilere bakıldığında, Ukrayna 9 nükleer kaçakçılık teşebbüsü vakası ile ilk sırada yer almakta, onu 7 vaka ile Rusya ve 5 vaka ile Gürcistan izlemektedir. Bkz. Lyudmila Zaitseva, "Organized Crime, Terrorism and Nuclear Trafficking," *Strategic Insights* (Ağustos 2007), Cilt VI, No. 5.

³⁸ *Türkiye Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Raporu 2012*, İçişleri Bakanlığı, Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Dairesi, Nisan 2013, Periyodik Yayın, Ankara, s. 56.

söz konusu maddelere el konulması ile sonuçlanmış ve tutuklanan şüpheliler, 5607 sayılı Kaçakçılıkla Mücadele Kanununun çığneme suçuyula yargılanmışlardır.³⁹

Nükleer Kaçakçılığa Karşı Mücadelede Türkiye Tarafından Alınan Önlemler

Son on yıl içinde Türk devlet yetkilileri, Türkiye'nin nükleer maddelerin teröristlerin eline geçmesi olasılığı ile bağlantılı tehlikelerle etkili bir biçimde başa çıkma kabiliyetini güçlendirmek amacıyla bir dizi kapsamlı önlem almışlardır. Bu önlemler, dört ana kategori halinde gruplanabilir.

İlk önlem kümesi, müttefik uluslar ve dost ülkeler ile birlikte Türk devlet bürokrasisi içinde kurumlar arası işbirliğini arttırmayı amaçlamaktadır. Bu önlemler ayrıca, sivil ve askeri bürokrasiden ve Türk akademik çevrelerinden her düzeydeki ilgili personele ülke içinde ve dışında eğitim ve öğretim verilmesini de içermektedir.

İkinci önlem kümesi, Türkiye'nin uluslararası anlaşmalara ve sözleşmelere üyeliğinden doğan yasal yükümlülüklerinin gereken şekilde yerine getirilmesi ile ilgilidir. Bu önlemlerin bazıları, Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı (IAEA) gibi uzmanlaşmış Birleşmiş Milletler kurumları ile yoğun ve uzun vadeli işbirliği yapılmasını gerektirmektedir.

Üçüncü önlem kümesi, kitle imha silahlarının yayılmasını durdurmaya çabalayan ve uluslararası terörizme karşı mücadele eden çok uluslu inisiyatiflere Türkiye'nin gönüllü katkıları ile ilgilidir.

Dördüncü kategori ise Türkiye'nin, suç teşkil eden girişimlerinde Türkiye topraklarını kullanan yasa dışı kaçakçılık şebekeleri ile mücadele etmek amacıyla devlet kolluk kuvvetlerinin kabiliyetlerini geliştirmeyi hedefleyen - Karadeniz'e kıyısı bulunan - bölge ülkeleri ile ortaklık yaparak gösterdiği inisiyatifler ile ilgilidir.

³⁹ <http://www.kom.gov.tr/Tr/Dosyalar/Anti-Smuggling%20and%20Organized%20Crime%20Report%20of%20Turkey%202009.pdf>

Kurumlar Arası İşbirliğini / Eğitim ve Öğretim Faaliyetlerini Geliştirmeye Yönelik Önlemler

KOM Dairesi'nin koordinasyonu altında CBRN maddelerinin kaçakçılığının önlenmesi konusu ile ilgili olarak, TAEK'in Araştırma Merkezi Laboratuvarları tarafından üretilen 150 adet radyasyon ölçüm cihazı, TAEK ile Emniyet Genel Müdürlüğü arasından imzalanan protokol uyarınca 81 il ve 32 ilçedeki KOM birimlerine dağıtılmıştır.⁴⁰

Türk gümrük görevlileri 2001 yılından bu yana otomatikleştirilmiş bir ortamda çalışmaktadır ve verilerin yüzde 99'u bilgisayarlı bir ağ üzerinde kaydedilmekte ve işlenmektedir. Gelişmiş röntgen ekipmanının kurulması ile, gümrük güvenliği de arttırılmıştır. Türkiye, radyoaktif hurda metallerin izlenmesi, önlenmesi ve yönetilmesine yönelik uluslararası standartlar ve pratik önlemler geliştirmek için IAEA ve diğer kurumlar tarafından yürütülen çalışmalara aktif olarak katkıda bulunmaktadır. Türkiye, sınır geçişlerinde kullanılmak üzere, "Sınır Kapılarındaki Radyasyon Tespit Sistemi Kullanma Talimatı" ve "Nükleer ve Radyoaktif Madde Bildirim Formu" adlı bilgilendirme amaçlı iki el kitabı geliştirmiştir.⁴¹

TAEK, iyi eğitilmiş bir teknik uzman kadrosu sağlamak amacıyla, kolluk kuvvetleri dahil ilgili kurumlardan uzmanlar, gümrük görevlileri, nükleer sektörden ve akademik kurumlardan temsilciler için nükleer güvenliğin çeşitli yönleri hakkında düzenli eğitim kursları yürütmüştür. TAEK'in 2012 eğitim programı, "nükleer madde ve tesislerin fiziki koruması" ve "nükleer maddenin sayım ve kontrolü" hakkında spesifik kurslar içermiştir. Haziran 2005 tarihinde Türk Genelkurmay Başkanlığı himayesi altında kurulan ve NATO tarafından akredite edilen NATO Terörizmle Mücadele

⁴⁰ *Türkiye Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Raporu - 2011 Raporu: Operasyonel Faaliyetler, Eğitim ve Uluslararası İşbirliği Faaliyetleri*, İçişleri Bakanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü, Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Dairesi, Ankara, Mart 2012, s. 47.

⁴¹ *Türkiye'nin, Washington Çalışma Planının Uygulanması konusunda Nükleer Güvenlik Zirvesine Sunduğu Ulusal İlerleme Raporu*, Seul, 26-27 Mart 2012.

Mükemmeliyet Merkezi (COE-DAT) tarafından, Türklerin ve yabancıların katılımıyla düzenli olarak Kitle İmha Silahları terörizmi hakkında eğitim kursları düzenlenmiştir.⁴²

Aynı anlayışla, radyasyon koruması, radyasyon güvenliği, nükleer enerji, nükleer güvenlik, nükleer emniyet ve nükleer uygulamalar hakkında ulusal ve uluslararası eğitim vermek üzere Ağustos 2010 tarihinde Ankara Nükleer Araştırma ve Eğitim Merkezi (ANAEM) kurulmuştur. ANAEM'in temel görevi, endüstrinin ve kamu sektörünün insan gücü ihtiyaçlarını karşılamaktır. ANAEM ayrıca kamu bilgilendirme faaliyetlerinden de sorumludur. Uluslararası toplumun yüksek standartlarını karşılayan yenilikçi ve üretken bir araştırma ve eğitim merkezi haline gelmek, ANAEM'in çok sayıdaki kısa vadeli hedeflerinden bir tanesidir.⁴³

ANAEM uzmanları her yıl polis, jandarma, gümrük ve bunlar gibi çeşitli bürokratik dairelerden yaklaşık 25-30 kadar uzmana nükleer güvenlik ve emniyetle ilgili konularda özel kurslar vermektedir. "Eğitimcilerin eğitimi" kurslarına katılan kişiler, bu kurslarda edindikleri bilgi ve uzmanlıklarını, kendi ilgili kurumlarındaki iş arkadaşları ile paylaşmaktadır. Bu sayede, ANAEM tarafından doğrudan ya da dolaylı olarak eğitilen personelin toplam sayısı yılda 300 kişiyi aşmaktadır.⁴⁴

Türkiye'nin Uluslararası Sözleşmelere Üyeliği ile İlgili Önlemler

Türkiye, Nükleer Maddelerin Fiziki Korunmasına İlişkin Sözleşmeye (CPPNM) taraftır ve hükümlerini tam olarak uygulamaktadır. Türkiye Büyük Millet Meclisinin (TBMM) Dışişleri Komisyonu, bu sözleşmenin 2005 değişikliğinin onaylanmasına ilişkin öneriyi onaylamıştır. Değişikliğin onaylanmasından önce dahi, nükleer tesislerin ve nükleer maddelerin fiziki korunmasına ilişkin yönetmelik, INFCIRC/225/Rev.5'te yer alan tavsiyeler ve "Tasarıma Esas Tehdidin Geliştirilmesi, Kullanımı ve Bakımı için Uygulama Kılavuzu"nda yer alan hükümler dikkate alınarak gözden geçirilmiştir. Türkiye'deki fiziki korunma önlemlerinin kapsamını genişleten yeni yönetmelik, *Resmi*

⁴² <http://www.coedat.nato.int>. Bu çalışmanın yazarı, Ocak 2006 ile Ocak 2013 tarihleri arasında COE-DAT'ın Akademik Danışmanı olarak görev yapmış ve COE-DAT ile TAEK arasındaki yakın işbirliğinin birinci elden tanığı olmuştur.

⁴³ *Ulusal Rapor: Türkiye'de Radyasyon Kaynaklarının Güvenliği ve Emniyeti*, Türkiye Atom Enerjisi Kurumu, Haziran 2014, s. 11.

⁴⁴ Üst düzey TAEK yetkilileri ile telefon görüşmesi. 12 Eylül 2014. İstanbul

Gazete'de yayınlanmış ve 22 Mayıs 2012'de yürürlüğe girmiştir. Bu yönetmelik, nükleer tesislerin ve maddelerin elleçleme, kullanım, depolama ya da nakliyesi sırasında sabotaj ve hırsızlığa karşı fiziki korunmasını düzenleyen önlemleri içermektedir.⁴⁵

Seul Zirvesinin ardından Türkiye, "Nükleer Maddelerin Nakliye Sırasında Fiziksel Korunması Hakkında Taslak Uygulama Kılavuzu", "Nükleer Emniyet için Yasal ve Düzenleyici Çerçevenin Uygulanması" ve "Nükleer Tesislerin Fiziksel Korunması Hakkında Taslak Uygulama Kılavuzu"nu geliştirmek amacıyla Temmuz 2012, Ekim 2013 ve Şubat 2014'te Ajans tarafından düzenlenen teknik toplantılara katılmıştır. Türkiye, Nükleer Terörizmin Önlenmesine İlişkin Uluslararası Sözleşmeyi (ICSANT) ilk imzalayanlar arasındadır. Seul Zirvesinden önce, bu sözleşmenin onaylanması TBMM tarafından onaylanmış ve cumhurbaşkanı tarafından tasdik edilmişti. Onay belgesini 24 Eylül 2012 tarihinde sunan Türkiye, artık sözleşmeye taraftır. Türk Ceza Kanununun ilgili hükümlerinin, küresel gelişmeler ışığında Türkiye'nin uluslararası taahhütlerine uygun olarak güncellenmesi için, TAEK tarafından bir değişiklik yapılması teklif edilmiştir. Taslak hakkındaki kurumlar arası istişareler devam etmektedir.⁴⁶

Türkiye, 1540 sayılı BM Güvenlik Konseyi kararının uygulanmasını tamamen desteklemekte, hedeflerini aktif olarak teşvik etmeyi sürdürmekte ve Komitenin çalışmalarını desteklemektedir. Türkiye'den devlet görevlisi uzmanlar, 1540 sayılı Kararın uygulanması, deneyim paylaşımı, kapasite oluşturma, terörle mücadele, ihracat kontrolü ve sınır güvenliği gibi konularda bir dizi bölgesel ve uluslararası destek ve eğitim etkinliğine aktif olarak katılmışlardır.

Türkiye, Haziran 2010'da, satım ve kontrol için devlet sistemleri (ISSAS) hakkında bir IAEA danışma hizmeti misyonu almış, bu misyon sırasında nükleer maddelerin sayım ve kontrolü hakkındaki taslak ulusal yönetmelik tartışılmış ve IAEA'nın tavsiyeleri, gözden geçirilen metne yansıtılmıştır. ISSAS raporu yayınlanmamıştır ve yetkililer, yönetmeliğin raporu yansıtacak şekilde nasıl değiştirildiği konusunda bilgi vermemişlerdir. Ancak yönetmelik *Resmi Gazete*'de yayınlanmış ve 30 Mayıs 2012'de

⁴⁵ *Nükleer Güvenlik Zirvesi, Ulusal İlerleme Raporu, Türkiye, The Hague, Mart 2014.*
<https://www.nss2014.com/sites/default/files/documents/turkey.pdf>.

⁴⁶ A.g.e.,

yürürlüğe girmiştir. Türkiye, Radyoaktif Kaynakların Güvenliği ve Emniyetine ilişkin IAEA Davranış Kurallarına desteğini IAEA'ya bildirmiştir. Türk makamları, "Türkiye'nin mevzuatı ve uygulamalarının, Radyoaktif Kaynakların İthalatı ve İhracatı hakkındaki Tamamlayıcı Rehber" ile tamamen aynı doğrultuda olduğunu hatırlatmaktadır.⁴⁷ Türkiye, Rehber için bir irtibat kişisi görevlendirmiştir ve Öz-Değerlendirme Anketini yanıtlamıştır. Türkiye ayrıca IAEA Nükleer Emniyet Rehberliği Komitesinin kurulmasını desteklemektedir ve söz konusu Komitenin çalışmalarına katılma niyetini IAEA'ya bildirmiştir.

Kıdemli IAEA uzmanları, Kasım 2012'de Türkiye'ye yapılan bir ziyaret sırasında, Türkiye'nin nükleer enerji programı ve IAEA'nın danışmanlık hizmetleri hakkında bilgi alışverişinde bulunmak için devlet kurumları ve özel sektörden temsilciler ile buluşmuşlardır. 7-11 Ekim 2013 tarihlerinde Ankara'da, nükleer maddelerin ve tesislerin fiziki korunması hakkında ve nükleer enerjide yeni olanlara yönelik olan bir IAEA ulusal semineri düzenlenmiş; bu seminerde devlet temsilcilerine nükleer emniyet önlemlerini geliştirme ve uygulama görevi verilmiştir.

Kasım 2013'te, Türkiye'nin daveti üzerine, bir Entegre Nükleer Altyapı İncelemesi (INIR) misyonu Ankara'da ağırlanmıştır. İki haftalık misyon, ülkenin nükleer enerji programı için ulusal bir altyapı geliştirme konusunda Türkiye'nin kaydettiği ilerlemeyi gözden geçirmiştir. Misyonun nihai raporunda, Türkiye'nin nükleer altyapısını geliştirme konusunda önemli ilerlemeler kaydettiği ve bağımsız kurumlar arasında işbirliğine yönelik etkin mekanizmaların yanı sıra proje için güçlü bir hükümet desteği mevcut olduğu sonucuna varılmıştır. Rapor, Türkiye tarafından alınan fiziki korunma önlemleri ile ilgili spesifik ya da önemli herhangi bir tavsiyede bulunmamakla birlikte, bu önlemlerin bazılarını iyi uygulamalar olarak tanımlamaktadır. Bu, emniyetten çok gözetim ile ilgilidir ve aradaki fark önemlidir; bununla birlikte Türk makamları, Türkiye'nin hem NPT'ye ve NPT'nin denetleme anlaşmasına tam olarak uyduğunu hem

⁴⁷ Üst düzey TAEK yetkilileri ile telefon görüşmesi, 12 Eylül 2014. İstanbul.

de devlet dışı tehditler ile başa çıkmak için hazırlıklı olduğunu göstermek amacıyla bu konunun üzerinde özellikle durmuşlardır.⁴⁸

Türkiye ve diğer 59 ülke için, IAEA'nın Teknik Sekreterliği, "deklare edilen nükleer maddenin barışçıl nükleer faaliyetlerden saptığına dair bir işaret ve deklare edilmemiş nükleer madde ya da faaliyetler olduğuna dair bir işaret tespit etmemiştir. Sekreterlik, bu temelde, söz konusu 60 ülke ile ilgili olarak, tüm nükleer maddenin barışçıl faaliyetler kapsamında kaldığı sonucuna ulaşmıştır."⁴⁹ Türkiye, IAEA tarafından, nükleer madde sayımı ve kontrolü açısından en üst seviye olarak kabul edilen "Broader Conclusion" derecesindeki ülkeler arasında sınıflandırılmıştır.⁵⁰

Nükleer Kaçakçılığa Karşı Uluslararası Girişimlere Gönüllü Katkılar

Türkiye, silahların yayılmasını önlemeye yönelik çok taraflı inisiyatifleri, mevcut uluslararası enstrümanları ve ihracat kontrol rejimlerini tamamlayan önemli gönüllü işbirliği mekanizmaları olarak görmektedir. Türkiye, "Nükleer Terörizmle Mücadele İçin Küresel İnisiyatif" in (GICNT) bir ortağı ve Silahlarının Yayılmasına Karşı Güvenlik İnisiyatifinin (PSI) bir katılımcısı olarak, bu inisiyatiflerin çalışmalarına, ayrıca Kitle İmha Silahların Silahlarının (KİS) ve Maddelerinin Yayılmasına Karşı G-8 Küresel Ortaklığının ve diğer ikili, bölgesel, çok taraflı ve devlet dışı faaliyetlerin çalışmalarına katkıda bulunmaktadır.

Türkiye, HEU ve plütonyum kullanımını desteklememekte ve düşük oranda zenginleştirilmiş alternatiflerin geliştirilmesini teşvik etmektedir. Türkiye, bu uygulamalara uygun olarak, 1980 yılından bu yana, Çekmece Nükleer Araştırma ve Eğitim Merkezinde bulunan 5 MW araştırma reaktöründe kullanılan HEU yakıtı düşük oranda zenginleştirilmiş uranyum karşılığında Amerika Birleşik Devletleri ile takas etmektedir. Tüketilmiş yakıt elemanları, IAEA standartlarına ve ulusal mevzuata uygun

⁴⁸ Üst düzey TAEK yetkilileri ile telefon görüşmesi, 12 Eylül 2014. İstanbul.

⁴⁹ *Safeguards Statement for 2012*, s. 1. <http://www.iaea.org/safeguards/documents/es2012.pdf>.

⁵⁰ <http://www.taek.gov.tr/basin-aciklamalari/313-2013/1102-basin-aciklamasi-no-01-2013-turkiye-uluslararasi-atom-enerjisi-ajansi-nin-uaea-nukleer-guvence-denetimleri-sonucunda-edinilen-ve-en-ust-seviyeye-karsilik-gelen-broader-conclusion-sinifindaki-ulkeler-arasina-girdi.html>.

olarak 14 Aralık 2009 tarihinde ABD'ye geri gönderilmiştir. Takası, IAEA denetlemiştir.⁵¹

Türkiye'nin Karadeniz Havzasındaki Kaçakçılığı Önlemeye Yönelik Çok Taraflı Girişimleri

1990'larda Karadeniz civarındaki nükleer kaçakçılık faaliyetlerinin sayısının artması, kitle imha silahlarının devlet dışı aktörlerin, yani teröristlerin eline geçmesi olasılığının tehdit ettiği Amerika Birleşik Devletleri gibi ülkelerin dikkatini çekmiştir. Bu nedenle Amerika Birleşik Devletleri, KİS yayılmasına ve terörizme karşı mücadelelerinde Akdeniz ülkelerine yardımcı olmayı hedefleyen "Active Endeavor - Aktif Çaba" hareketi altında Akdeniz'deki durumuna benzer şekilde, Karadeniz'de aktif bir varlık bulundurma çabalarını yoğunlaştırmıştır. Ancak her ikisi de 1936 Montrö Sözleşmesinin hükümleri konusunda son derece hassas olan (ve hala bu hassasiyeti muhafaza eden) Rusya ve Türkiye, bu çabaları hoş karşılamamıştır.⁵² Amerika Birleşik Devletleri'nin tüm askeri gücü ile Karadeniz'e gelmesi, donanmasını ve diğer askeri levazımını kalıcı olarak üslemlendirmesini gerektirecektir; bu da söz konusu sözleşmenin uygulamasını tehlikeye atabilir.

Dolayısıyla Türkiye, ihtiyari bir tedbir olarak, Karadeniz'e kıyısı olan ülkeleri kapsayan kaçakçılık faaliyetleri ve terörizm olayları ile bağlantılı tehlikelere karşı bölgesel askeri kabiliyetler oluşturulmasına ön ayak olmuştur. BLACKSEAFOR⁵³ ve

⁵¹ *Nükleer Güvenlik Zirvesi, Ulusal İlerleme Raporu, Türkiye, The Hague, Mart 2014.*
<https://www.nss2014.com/sites/default/files/documents/turkey.pdf>.

⁵² 1936'da Montrö Sözleşmesinin uygulamaya konması, Birinci Dünya Savaşından sonra işgal kuvvetlerine karşı verilen Kurtuluş Savaşının ardından modern Türkiye Cumhuriyetinin kurulmasını sağlayan Lozan Anlaşmasının hükümlerine göre oluşturulmuş olan Uluslararası Boğazlar Komisyonunun lağvedilmesine yol açmıştır. Boğazlar üzerindeki Türk egemenliği ve askeri kontrolü ile Çanakkale Boğazının yeniden tahkimat yapılması hakları tamamen iade edilmiştir. Türkiye, savaş zamanında ya da saldırı tehdidi altında olduğunda Boğazları tüm yabancı savaş gemilerine kapatma hakkına sahiptir. Türkiye ayrıca, Türkiye ile savaşta olan ülkelere ait ticaret gemilerinin geçişini reddetme hakkına da sahiptir. Ayrıca, geçişine izin verilen savaş gemilerinin türlerine ilişkin bir dizi son derece spesifik kısıtlama da getirilmiştir. Bu, Atatürk'ün dikkatle ve sabırla işlenmiş diplomasisi ve doğru zamanda doğru adımlar atılması sonucunda Türkiye için elde edilen önemli bir diplomatik başarıdır. Bkz. Şule Güneş, "Türk Boğazları", *ODTÜ Geliştirme Dergisi*, Aralık 2007, No. 34, s. 217-250.

⁵³ BLACKSEAFOR, 1998'de Varna/Bulgaristan'da yapılan ikinci Karadeniz Deniz Kuvvetleri Komutanları (CBNS) toplantısında Türkiye tarafından başlatılan "Karadeniz Deniz İşbirliği Görev Grubu" anlamına gelmektedir. Bulgaristan, Gürcistan, Romanya, Rusya Federasyonu, Türkiye ve Ukrayna, 2 Nisan 2001

Karadeniz Uyum Harekatı⁵⁴ (Black Sea Harmony), bölgede ve çevresinde ortaya çıkan tüm güvenlik ve emniyet sorunları ile başa çıkmak amacıyla kabiliyetlerin arttırılmasını ve belirli bir ölçüde hazırlıklılık sağlanmasını amaçlamaktadır.

Sonuç

Türk makamları, Türkiye üzerinden kimyasal, biyolojik, radyolojik ve nükleer madde (CBRN) kaçakçılığı yapılmasının, herhangi bir ülkenin sadece güvenliği değil, aynı zamanda sosyal ve çevresel sağlığı üzerinde de olumsuz etkileri olabileceğini kabul etmektedir. Türkiye, coğrafi konumu nedeniyle, bu tür tehditlere karşı hassastır. Bu şartlar altında, söz konusu maddelerin kaçakçılığı ile ilgili tüm bilgiler ya da istihbarat titizlikle değerlendirilmekte ve diğer paydaş kuruluşlar ile işbirliği içinde hareket edilmektedir.⁵⁵ Bu nedenle, yetkililer, nükleer kaçakçılık faaliyetlerine karşı alınan önlemler kümesinin, radyolojik madde içeren derme çatma silahlar ile saldırılar düzenleyerek Türkiye'nin çıkarlarına ve nüfusuna zarar vermeye odaklanmış diğer teşebbüslere karşı "ilk savunma hattını" oluşturduğunu vurgulamaktadır.⁵⁶ Nükleer maddelerin Türkiye sınırları içinde yasa dışı kaçakçılığını önlemeye yönelik başarılı bir kampanya için, kurumlar arası işbirliği ve birlikte çalışma hem büyük ölçekte hem de etkili olmalıdır. Bu hedefe ulaşmak için, devlet aygıtının spesifik sorumlulukları ve yetki alanları düzgün bir biçimde belirlenmelidir. Üst düzey yetkililer ve politikacılar tarafından verilen beyanatlar Türk makamlarının bu konuya en yüksek önceliği verdiği

tarihinde İstanbul'da BLACKSEAFOR kuruluş anlaşmasını imzalamışlardır.

<http://www.mfa.gov.tr/blackseafor.en.mfa>

⁵⁴ NATO'nun daimi deniz hareketlarından ilham alan Karadeniz Uyum Harekatı (OSBH), gizlice izleme, takip ve önlemeyi kapsayan hazır bulunma operasyonları yoluyla Karadeniz'de deniz emniyeti sağlamayı amaçlamaktadır. Türk Donanması, OSBH'yi 1 Mart 2004 tarihinde başlatmıştır. Bu hareket, şüpheli gemilerin gizlice izlenmesi ve önlenmesinin yanı sıra bilgi ve istihbarat paylaşımı açısından Akdeniz'deki NATO tarafından yönetilen Aktif Çaba Harekatı ile bağlantılı hale gelmiştir. OSBH, firkateynler ve devriye botları ile, Karadeniz'deki önceden tanımlanmış denetleme alanlarında düzenli devriyeler yapılmasından oluşmaktadır. Helikopterler, denizaltılar, deniz devriye uçakları ve sahil güvenlik gemileri de bu çabaya yardımcı olmaktadır. <http://turkishnavy.net/2009/04/01/more-on-operation-black-sea-harmony/>

⁵⁵ *Türkiye Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Raporu – 2012 Raporu*., İçişleri Bakanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü, Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Dairesi, Ankara, Nisan 2013, s. 56.

⁵⁶ Sivil ve askeri bürokrasiden Türk yetkililer ile konuşmalar. Ağustos/Eylül 2014, Ankara ve İstanbul.

izlenimini doğursa da, hala kat edilmesi gereken çok yol vardır.⁵⁷ Örneğin, TAEK'in bu çabalardaki idare edici rolü, ulusal mevzuatın buna uygun şekilde revize edilmesi ve güncellenmesi yoluyla pekiştirilmelidir.

İstihbaratın, kaçakçılık şebekeleri ile mücadelede anahtar bir bileşen olduğunu söylemeye gerek yoktur. 2010 yılından bu yana, Türkiye'de Milli İstihbarat Teşkilatı (MİT) Müsteşarlığı, "Bilgi Çağında Diplomasi: Anlaşmaların Doğrulanmasında Enformasyon Teknolojilerinin Kullanılması" başlıklı tez konusu ile Uluslararası İlişkiler alanında doktora derecesi alan Dr. Hakan Fidan'ın yönetimi altında kapsamlı bir dönüşümden geçmektedir.⁵⁸ Bu nedenle, istihbarat teşkilatının, mevcut durumun ciddiyetini anlayacak akademik geçmişe sahip bir kişi tarafında yönetildiği dikkate alındığında, Türkiye'nin nükleer kaçakçılık ile başa çıkma performansının daha iyi olması gerektiğini öne sürmek haksız bir önerme olmayacaktır.

⁵⁷ Örneğin, *Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Sayın Abdullah Gül tarafından Üçüncü Nükleer Güvenlik Zirvesinde verilen Demece* bakın, The Hague, Hollanda, 24-25 Mart 2014.

<http://www.tccb.gov.tr/dosyalar/2014-03-23-NATOKonusma-Eng.pdf>

⁵⁸ MİT Müsteşarı Dr. Hakan Fidan, doktora çalışmasını, bu çalışmanın yazarının denetimi altında, Ankara Bilkent Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümünde yapmıştır. Dr. Fidan'ın "Bilgi Çağında Diplomasi: Anlaşmaların Doğrulanmasında Enformasyon Teknolojilerinin Kullanılması" (2006) başlıklı tezi, Bilkent Üniversitesi kütüphanesinde bulunabilir. <http://www.thesis.bilkent.edu.tr/0003191.pdf>.